

Мирончук Н.М. Естетичний аспект педагогічної взаємодії педагога з учнями // Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку: збірник наукових праць / за ред. О. А. Дубасенюк, Н. Г. Сидорчук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 297-302.

УДК 371.2

Н.М. Мирончук,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ЕСТЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПЕДАГОГА З УЧНЯМИ

У статті з'ясовуються сутнісні ознаки педагогічної взаємодії суб'єктів виховного процесу та визначено прийоми доцільного педагогічного впливу на вихованців.

В статье выясняются сущностные признаки педагогического взаимодействия субъектов воспитательного процесса и определены приемы целесообразного педагогического влияния на воспитанников.

The article deals with the essential signs of pedagogical cooperation of the subjects of educating process and the ways of expedient pedagogical influence on the pupil are defined.

Взаємодія педагога й учня є основою педагогічного процесу, головним знаряддям, за допомогою якого він передає надбання суспільного досвіду та зразків культури, норм, цінностей, безпосереднім носієм яких він є. Крім того, педагог здійснює вирішальний вплив на формування психологічного клімату в колективі, характер міжособистісних взаємин школярів, їхньої довіри до вчителя. Тому процес педагогічної взаємодії у виховному колективі має ґрунтуватися на взаєморозумінні, взаємодопомозі учасників навчально-виховного процесу, їхньому взаєморозвитку та духовному зростанні.

Проблема підготовки педагогів, майбутніх спеціалістів до педагогічної взаємодії, спілкування знайшла широке відображення в

наукових працях психологів та педагогів (О. Бодальов, І. Зязюн, А. Золотнякова, В. Кан-Калик, О. Киричук, Л. Крамущенко, О. Леонтьєв, Л. Седова, Н. Толстолуцьких та ін.). Однак цей аспект наукового вивчення має ще досить вагомі невикористані резерви, що скеровує наш пошук до аналізу проблеми педагогічної взаємодії педагога і вихованців.

Мета статті полягає в з'ясуванні сутності, структури, характерних ознак педагогічної взаємодії та визначенні прийомів доцільного педагогічного впливу на вихованців.

У науковій літературі педагогічна взаємодія визначається як взаємопов'язаний процес обміну впливів між його учасниками, який веде до формування і розвитку пізнавальної діяльності й інших суспільно значущих якостей особистості. Д.А. Белухін виокремлює у педагогічній взаємодії такі складові: 1) спілкування як складний, багатоплановий процес встановлення та розвитку контактів між людьми, який породжується потребою спільної діяльності, до якої належать обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття й розуміння іншої людини, пізнання самого себе; 2) спільну діяльність як організовану систему активності індивідів взаємодії, спрямовану на доцільне виробництво об'єктів матеріальної й духовної культури [1].

Педагогічна взаємодія є основним системоутворюючим елементом процесу виховання. Структурними компонентами педагогічної взаємодії є всі елементи цілісного виховного процесу: мета (педагогічна задача); суб'єкти взаємодії; активність щодо реалізації внутрішніх суттєвих сил суб'єктів взаємодії; матеріальні, соціальні й духовні цінності взаємодіючих сторін; соціальні норми, за якими організується взаємодія; соціально-психологічна ситуація, в якій вона відбувається; особистісно-розвивальний її результат [1, с. 33].

У педагогічній взаємодії багатоаспектне діяльнісне спілкування педагога і вихованця має характер договірних відносин, що дає змогу діяти адекватно до реальної ситуації, розвиваючи її в потрібному руслі, з урахуванням істинних інтересів особистості вихованця та співвідносно до вимог, які незаплановано виникають у процесі навчання й виховання.

Особливістю творчої діяльності педагога є те, що він реалізує свої особистісні й професійні творчі потенції засобами творення особистості вихованця. Без творчості немає натхненної педагогічної

діяльності та активної взаємодії між педагогом і учнем. Учитель самостійно конструює оригінальні, педагогічно доцільні прийоми взаємодії.

Педагог пробуджує особистість у своєму учневі, його людяність, стаючи співтворцем її духу, торкаючись найбільш особистих сторін самопроявів людини. Вплив – це той психологічний механізм, через який учитель взаємодіє зі своїм учнем. Вплив не передбачає жодного насильства над індивідуальністю людини, він є благородним і за формою, і за змістом й здійснюється як взаєморозкриття суб'єктивних світів педагога та учня, в якому обидва щирі й обидва суб'єктивно цінні, проте спрямовує цей процес педагог. Реалізується вплив у зустрічі двох моделей розуміння світу, тлумачення смисло-відносин — моделі, властивої учневі, та моделі, яку педагог обрав для даної взаємодії. Вплив є результативним, якщо призводить до руху тієї чи іншої сфери світовідносин учня, збуджує до розвитку, до зміни, до пошуку перспектив. Буквальне перенесення змісту впливу у внутрішній особистісний світ учня – це регресивна модель педагогічної взаємодії, якої вчитель намагається уникнути. Відповідальність за здійснюваний вплив усвідомлюється вчителем, тому кожний момент його діяльності є морально насиченим.

Будучи одним із суб'єктів виховного впливу на школярів, педагог є організатором їх педагогічної взаємодії з природним, предметним та соціальним середовищем. Головне під час організації такої взаємодії – забезпечення активної позиції вихованців у досягненні цілей і завдань виховної взаємодії й відповідно – створення необхідних соціально-психологічних умов для самореалізації кожним із них своїх духовних можливостей. Результат буде тим кращий, коли вихованець проходить через ситуації, в яких потрібно зробити моральний вибір, зайняти власну позицію, прийти до певних висновків.

М. Красовицький зазначає, що виховання в жодному разі “не може зводитися до повчань, навіювання, певної суми позитивних і негативних прикладів, ілюстрацій... Одними бесідами не виховаєш відповідальності, активності, самостійності доброти. Будь-який вид громадської діяльності, будь-яка сфера життя мають свої певні можливості виховання, якщо вони насичені глибоким моральним змістом. ... Головне тут – вироблення гуманних, високоморальних відносин між учнями у процесі їхньої трудової, навчальної, громадської діяльності” [3, с. 10].

Як нами було зазначено, успіх педагогічної виховної взаємодії педагога не обмежується бесідами, виховними заходами, а становить організацію життєдіяльності вихованця, зіткнану з цілою низкою педагогічних ситуацій, часто умисне створених педагогом, які потребують застосування певних прийомів, вимагають певних реакцій педагога.

Одиницею морального виховання, на думку І. Беґа, є виховуюча ситуація, що передбачає активний вплив педагога на дитину з метою свідомого прийняття нею моральної вимоги. У результаті оволодіння вихованцем виховуючою ситуацією відбувається його моральний розвиток, що полягає у виробленні потреби і здатності до моральної поведінки. Учений вважає, що зусилля педагога варто скерувати на використання таких виховних впливів, які забезпечували б формування системи суспільно значущих потреб вихованця. Діяльність педагога вчений узагальнює у виховних правилах, у яких сконцентровані знання про особливості функціонування або умови, засоби, закономірності психічного розвитку дитини і які є концептуальною основою побудови системи виховних впливів [4, с. 691-721].

Завдання вчителя полягає в тому, щоб створити ситуацію нову, яскраву, несподівану; завдання учня – під впливом нових обставин, нових почуттів, ними викликаних, обрати лінію поведінки, яка відповідає потребам, інтересам його особистості в цій ситуації.

У педагогічній взаємодії істотну роль відіграють дві великі групи чинників: особистісні та операційні. Особистісні чинники – ті, які співвідносяться з педагогом як особистістю. Це, зокрема, його знання, уміння, навички, емоційні прояви, зовнішня презентабельність. До операційних чинників належить усе те, що характеризує сам процес взаємодії: прийоми, засоби, способи взаємодії з іншими, встановлення контакту тощо.

Естетичний аспект взаємодії педагога з вихованцями постає у єдності таких складових: внутрішнього змісту діяльності й зовнішнього його вияву. Педагог мусить навчитися адекватно й емоційно виразно відображати свій внутрішній стан, думки, почуття, вдало застосовувати вербальні (мовленнєві) й невербальні засоби. Естетична виразність дій педагога виявляється у привітності, доброзичливості обличчя, у зібраності, стриманості рухів, упевненості, здатності виявляти адекватні ситуації емоції, жести,

міміку, застосовувати прийоми зняття агресії, налаштування на співпрацю тощо.

Важливу роль відіграє вміння педагога обрати, залежно від ситуації, відповідний прийом виховної діяльності.

Прийом педагогічного впливу – це спосіб організації певної педагогічної ситуації, який викликає нові почуття й думки учнів, що спонукають їх до самозміни. Автори підручника „Педагогічна майстерність” [5, с. 139] на основі узагальнення праць Е. Натанзон та Н. Щуркової виокремлюють три групи прийомів педагогічного впливу:

– *спонукальні* (дія цих прийомів розрахована на вияв радості, вдячності, поваги, гордості, віри в свої сили, власної гідності, що сприяють розвиткові нових позитивних якостей): авансування, вияв умінь учителя (демонстрування умінь), обхідний рух (відведення звинувачень, безпосередня підтримка), фланговий підхід (схвалення замість осуду), опосередкування (пред’явлення проміжної умови), прохання, вияв невдоволення (розчарування);

– *етичного захисту* (дають учителю можливість зберегти власну гідність, моральний рівень спілкування й захиститися від аморальної поведінки учня, яка провокує вчителя на аморальність): наївний подив, питання на відтворення, підставляння мотиву, посилення на особливості характеру, протиставлення переваг вихованця його вчинку;

– *гальмівні* (збуджують негативні почуття – незручності, сорому, розчарування, каяття, жалю і сприяють подоланню негативних якостей, полегшуючи розвиток позитивних): збудження тривоги щодо покарання, іронія (доброзичливе кепкування), констатація вчинку (вказівка на вчинок без оцінки й негативного ставлення), натяк (розповідь про аналогічний вчинок, безадресний вислів), удавана байдужість (витримка, створення ситуації недоречності), удавана недовіра (навмисне висловлювання сумніву).

Усе це може здійснювати лише вчитель з високою професійною компетентністю, розвиненими творчими, дослідницькими здібностями, високим рівнем інтелігентності, духовно-морального потенціалу, конкурентноздатності, ерудованості, здібностей до безперервної освіти.

Узагальнюючи викладене, зазначимо, що ефективність педагогічної взаємодії педагога з вихованцями визначається рівнем його загальної культури, психолого-педагогічною компетентністю,

здатністю нетрадиційно підходити до розв'язання різних психолого-педагогічних ситуацій, умінням організовувати свою діяльність на творчій основі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Седова Л. Н. Теория и методика воспитания. Конспект лекций / Л. Н. Седова, Н. П. Толстолицких. – М. : Высшее образование, 2006.

2. Киричук О. В. Концепція виховання підростаючих поколінь суверенної України / О.В. Киричук // Радянська школа. – 1991. – № 5. – С. 33-40.

3. Красовицький М. Системний підхід до управління виховним процесом у школі / М. Красовицький // Рідна школа. – 1996. – № 3. – С. 7-12.

4. Бех І. Д. Виховання особистості: підручник / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.

5. Педагогічна майстерність: підручник / [І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; за ред. І.А. Зязюна]. – 3-тє вид., допов. і переробл. – К., 2008. – 376 с.